

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду од 29. 2. 2016. године одређена је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **мр Николе Демоње** под насловом „**Однос државе и цркве у француском правном систему**“ у саставу: др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Богољуб Шијаковић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду и др Владимир Ђурић, научни сарадник Института за упоредно право у Београду.

Пошто је пажљиво прегледала докторску дисертацију, Комисија има задовољство да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесе следећи

ИЗВЕШТАЈ

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

I. Основни подаци о кандидату

Мр Никола Демоња рођен је 3. јануара 1954. године у Београду (Република Србија). Основну школу „20. октобар“ и VIII београдску гимназију завршио је у Београду. На Правном факултету Универзитета у Београду дипломирао је 1978. године. У току студија на Правном факултету израдио је семинарски рад под називом „Нирнбершки суд“. За секцију за међународно јавно право припремио је семинарски рад под називом „Нирнбершки процес и Раселов суд“. Добио је награду Универзитета у Београду за рад под називом „Нове тенденције у развоју права мора“. На Правном факултету Универзитета у Београду 2002. године стиче академски назив магистра правносоциолошких наука одбраном магистарске тезе под називом „Социјални чиниоци стварања права“. У Скупштини Социјалистичке федеративне Републике Југославије радио је на пословима и задацима вишег саветника за законодавно-правне послове у Служби за законодавство. Адвокатску делатност обављао је три године (Адвокатска комора Београд). Део професионалне каријере мр Николе Демоње везан је и за привреду. Шест година радио је на пословима шефа кадровске службе у предузећу „ИКАРБУС А.Д.“ Неколико месеци радио је као дипломирани правник у предузећу „21 мај“. Бавио се и правним аспектима синдикалног рада и организације. У тој сфери професионалне активности његов рад био је везан за синдикат „Независност“. Сада је запослен у Заводу за интелектуалну својину Републике Србије где ради на пословима саветника у Одељењу за међународне жигове. У часопису „Српска политичка мисао“ број 2/2015 објавио је чланак под називом „Карактер француског Закона о раздвајању Цркава и државе из 1905. године - колевка концепта *laïcité à la française*“. Мр Никола Демоња говори француски језик, а служи се енглеским језиком.

2. Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација „Однос државе и Цркве у француском правном систему“ одобрена је 11.2.2013. године, а за ментора је одређен проф. др Сима Аврамовић. Кандидат је предао текст који има 253 странице прореда 1,5 написан фонтом *Times New Roman*. Дисертација је подељена на 14 делова (1. део – Увод, 2. део – Нормтивно окружење и принцип лаицитета, 3. део – Декларација из 1789. године као један од извора савременог схватања верске слободе и идеје лаицитета, 4. део – Лаицитет, лаицизација и секуларизација, 5. део – Генеза процеса раздвајања државе и Цркве у Француској, 6. део – Закон из 1905. године, 7. део-Лаицитет у Француској у светлу слободе образовања и слободе медија; 8. део-Лаицитет у француском радном праву и социјалним услугама; 9. део-Други изузеци од принципа раздвајања државе и Цркве, 10. део-Француски лаицитет и ислам, 11. део, Француско право, лаицизам и секте, 12. део-Завршна разматрања, 13-Литература, 14-Биографија аутора.

II Предмет и циљ дисертације

Кандидат мр Никола Демоња настоји да истражи и објасни настанак, развој, садржину и начин функционисања «француског» система стриктне одвојености државе и Цркве. Он полази од становишта које заступа еклизијастичко право али и упоредно право уопште, да систем строге одвојености државе и Цркве, уз систем државне Цркве и систем кооперативне одвојености државе и Цркве, представља основни систем односа државе и Цркве у Европској унији.

Autor је усмерио своје напоре ка откривању суштинских карактеристика кључних историјских прекретница у еволуцији правних оквира односа државе и Цркве у Француској. Те историјске прекретнице су Велика француска револуција, период Конкордата и Закон о раздвајању Цркава и државе из 1905. године. Друштвени чиниоци који су у овим историјским периодима одлучујуће утицали на правни карактер односа државе и Цркве непосредно су везани за процес лаицизације, идеју лаицитета и њену нормативно-правну институционализацију. Зато је у истраживање уткано и настојање да се открију суштинске особености ових феномена. Јер, основу „француског“ модела стриктне одвојености државе и Цркве представља идеја лаицитета и њен специфичан правни израз-концепт *laïcité à la française*.

«Француски» систем стриктне одвојености државе и Цркве суочава се на почетку XXI века са измењеним религијским рељефом, што је и карактеристика европског континента у целини. Основно обележје те епохалне промене јесте појава муслиманске имиграције и ширење нових верских покрета. У докторској дисертацији посебна пажња посвећена је тој антиномији између правног оквира модела сепарације државе и Цркве и измењене религијске структуре француског друштва. Зато се у тези истражује метаморфоза лаичке републике, процес редеофинисања принципа лаицитета и веза тог процеса са различитим облицима плуралности. Ово истраживање обухвата и шири упоредно-правни контекст. У докторској дисертацији испитује се однос „француског“ система строге одвојености државе и Цркве према систему државне Цркве и систему кооперативне одвојености државе и Цркве. Ако је начело лаицитета основни вредносни садржај модела сепарације државе и Цркве у Француској, поставља се питање да ли и у законодавству и пракси земаља у којима су заступљени ови модели постоји простор за лаицизацију, посебно ако се има у виду да је

политичка традиција одвајања Цркве и државе једна од карактеристика модела државне Цркве.

Истраживање у овој докторској дисертацији непосредно је повезано и са преиспитивањем идеја које су пресудно утицале на однос права и религије у Европи. Како интегрисати аутохтоно црквено законодавство у модеран правни систем? Како прилагодити националне правне системе захтевима муслиманских заједница као значајном социјалном факту француске и европске реалности? Како са нормативно-правног аспекта третирати нове религијске покрете ако још није прецизно одређена њихова религијска природа? У том смислу оригиналност докторске дисертације и њен значај за развој еклисијастичке научне мисли опредељује трагање за одговором на питање које има суштински значај за усклађивање секуларне структуре државе и религијске структуре друштва? Како исправно схватити начело одвојености државе и Цркве? То је темељно питање данашње и будуће Европе.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основна хипотеза од које се у истраживању полази јесте да између промене у религијској структури француског друштва и промене у функцијама права, која се испољава у преношењу тежишта са регулаторне и контролне на дистрибутивну функцију, постоји озбиљна међузависност. Таква међузависност последица је епохалне промене у религијској структури француског друштва која настаје са појавом ислама и нових верских покрета. Последица ове међузависности је стварање новог приступа у поимању конфесионалне неутралности државе која је једна од битних претпоставки принципа лаицитета. Истовремено, њена последица је и изграђивање новог концепта правне политике у домену религијске структуре француског друштва.

Основна хипотеза истраживања полази од становишта да право може да се прилагоди променама у религијској структури друштва ако се конфесионална неутралност државе схвати као активан чин. Држава препознаје и признаје религијске колективитете и њихову организацију, а њихови легитимни представници су њени саговорници. Нови приступ у поимању конфесионалне неутралности државе одраз је историјског преображаја у поимању принципа лаицитета и израз настојања да се одговори на изазове измењене религијске структуре француског друштва.

У конципирању основне хипотезе полази се од индикативних историјских чињеница. Уочава се амбивалентност процеса преласка цркава у власништво државе. Тај прелазак последица је конфискације католичких цркава у Француској која је извршена 1905. године. Међутим, по извршеној конфискацији држава верницима даје бесплатно цркве на коришћење и истовремено обезбеђује средства за одржавање и поправку црквених објеката. У току 1923. године ангажују се средства јавних фондова за изградњу велике џамије у Призу. Оправдање за коришћење финансијске помоћи државе јесте у поштовању грађана муслиманске вероисповести који су у Првом светском рату положили своје животе за Француску. Такође, из јавних фондова финансира се и изградња катедрале у Еврију. У циљу поштовања законом утврђене стриктне конфесионалне неутралности државе формално се прокламује да се ради о изградњи музеја хришћанске уметности. Осим тога, Влада Жака Ширака (*Chirac*) ствара услове за формирање кровне организације француских муслимана (*Conseil français du culte musulman-CFCM*).

Подстицање и покретање индивидуалних и групних понашања којима се ствара позитивни амбијент за испољавање верске слободе иманентно је независности државе у односу на Цркву и аутономији верских заједница у односу на политичку власт (сепарација државе и Цркве). То су есенцијалне претпоставке принципа лаицитета. Имајући у виду наведене историјске чињенице, основна хипотеза истраживања полази и од става да дистрибутивна функција права представља латентну и перманентну константу процеса примене Закона о раздвајању Цркава и државе из 1905. године.

Теоријски оквир основне хипотезе истраживања заснива се на становишту које је заступљено у еклисијастичком праву да један у основи либералистички *laissez faire-laissez passer* приступ није у духу модерног поимања верске слободе које у правном систему и држави види активне чиниоце њеног остваривања. Такво схватање је у позитивној корелацији са ставом да са прелазом од правне државе на управну државу долази до огромног раста дистрибутивне функције права. О расподели економских и некономских добара не одлучују супротстављени приватни интереси већ о томе одлучују органи јавне власти. У том смислу правична алокација материјалних и нематеријалних услова за остваривање верске слободе претпоставља мере правне политике која у конфесионалној неутралности државе препознаје подстицајну функцију права.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Садржај рада кандидат је организовао у 12 делова.

У уводном делу (стр. 1-11) указује се на актуелност теме истраживања, прецизира се основни циљ истраживања и начин његове реализације, образлаже се основна хипотеза истраживања и одређују методи који ће се применити у истраживању.

Други део (стр. 12-26) бави се анализом историјских оквира и структуре француског правног система. Посебна пажња поклања се француском систему извора права према Уставу из 1958. године. Циљ ове анализе јесте разумевање сложене и изнијансираних нормативно-правне димензије француског лаицитета. Уставни аспект тог концепта институционализован је у члану 1. Устава из 1958. године према коме је Француска Република недељива, лаичка, демократска и социјална. У овом делу излажу се и основне карактеристике Државног савета и Уставног савета и њихова улога у креирању француског правног система. Анализа начина функционисања ових органа доприноси разумевању њиховог значаја у уобличавању принципа лаицитета као темељне одреднице органске и функционалне раздвојености државе и религије у Француској. Тај допринос видан је у низу области друштвеног живота, а посебно у области образовања као једној од битних референци принципа лаицитета.

У трећем делу (стр. 27-49) анализирају се религијски, филозофски и правни извори Декларације из 1789. године. Као основ природних права која су изворна, свеопшта и неотуђива, Декларација из 1789. године је истовремено и историјски темељ француског правног система. Она је извор јавних слобода али и један од родоначелника савременог схватања верске слободе и идеје лаицитета. Зато се у овом делу рада посебна пажња поклања анализи историјског значаја Декларације из 1789. године за савремено схватање слободе, мисли, савести и вероисповести. Декларација је и историјски темељ идеје лаицитета. У том смислу се истиче да се нормативно-правна институционализација идеје лаицитета у Декларацији из 1789. године врши кроз одредбе у чијој садржини се откривају лаицизаторски

принципи. Међу тим принципима посебан значај има принцип према коме је нација носилац суверенитета. Нормативно-правна институционализација овог принципа означава фундаментални обрт у односу између световне и духовне власти до кога је дошло у Великој француској револуцији: световна и духовна власт сада су раздвојене а држава више није лична својина владара већ постаје еманација народне суверености. У овом делу посебно се истиче да лаичко преуређење политичких права представља основ модела демократије заснованог на владавини права и грађанској једнакости. Институционализација слободе савести, која је један од најбитнијих лаицизаторских принципа утемељених у Декларацији из 1789. године, непосредан је услов нормативно-правног уобличавања идеје лаицитета.

У **четвртом делу (стр. 51-115)** излаже се етимологија речи лаицитет и однос француске етимолошке историје према лаицитету. Лаицитет се разграничава у односу на лаицизам и клерикализам. Затим се анализирају интелектуални извори идеје лаицитета и ставови савремене француске мисли о лаицитету. Посебна пажња поклања се настанку историјских начела идеје лаицитета, лаицитету као аналитичком концепту и облицима испољавања лаицитета. Такође, врши се разграничење појмова секуларизација и лаицизација. У резимеу овог дела посебно се истиче да ослобађање концепта секуларизације од парадигматских обележја отвара могућност аутентичне анализе идеје лаицитета и процеса лаицизације. Тако се употпуњава методолошки концепт истраживања односа државе и Цркве. Правно-политички оквир тих односа третира се из перспективе прецизно дефинисаних процеса који имају значајан утицај на њихов настанак и развој.

У **петом делу (стр. 116-158)** процес раздвајања државе и Цркве истражује се путем анализе двеју кључних прекретница у еволуцији правних оквира односа државе и Цркве, раздобља Велике француске револуције и периода Конкордата. Анализа се врши из правно-историјске и правно-социолошке перспективе. Правно-историјска анализа раздобља Велике француске револуције обухвата истраживање разлога верског расцепа и утицај Грађанског закона свештенства на тај расцеп. Правно-социолошка анализа овог раздобља усмерена је на утицај процеса лаицизације и дехристијанизације на стварање антицрквеног модела односа државе и Цркве. На основу ове анализе долази се до закључка да прва сепарација државе и Цркве у том раздобљу представља само искорак ка еманципацији верске слободе.

Правно-историјско истраживање периода Конкордата обухвата нормативно-правну анализу Конкордата из 1801. године, анализу конкордатског права, као и анализу еволуције уставно-правних оквира односа државе и Цркве. Посебно се истражује специфичност односа Друге републике према Конкордату из 1801. године (настојање да се путем укидања органских чланова Конкордата и модификације његових принципа приступи закључивању новог конкордата који би уважио аутономију Цркве и особености њене организације). Правно-социолошка анализа обухвата утицај Конкордата на лаицизацију у Француској у првој половини XIX века. Конкордат није блокирао процес лаицизације. У том периоду раздвајају се школа и Црква и спроводи се лаицизација образовања. Започиње стварање лаичког морала. Закон од 1. јула 1901. године који се односи на уговор о асоцијацијама ствара услове за афирмацију слободе удруживања и стварање цивилног друштва. То су битне нормативно-правне претпоставке лаичког морала. Међутим, овим Законом успоставља се надзор над конгрегацијама као виталним чиниоцима религијске сфере француског друштва. То је основ антиконгрегационистичке политике која има за последицу затварање великог броја конгрегација и лаицизацију њиховог персонала. На основу ових чињеница

изводи се закључак да у стварању француског лаицитета почиње да преовладава антирелигијска логика лаицитета.

У шестом делу (стр. 159 -192) посебна пажња поклања се нормативноправној анализи одредаба Закона из 1905. године (нормативно-правна институционализација верске слободе; изузеци од принципа конфесионалне неутралности: финансирање рада капеланских служби, обавеза одржавања и очувања верских објеката изграђених пре 1905. године, статус верских објеката изграђених после 1905. године и карактеристике правног режима верске заједнице; изузеци од правног режима верске заједнице-дијецезално удружење и режим конгрегација). Закон из 1905. године анализира се и у светлу правне традиције односа државе и Цркве у Немачкој и правне традиције односа државе и Цркве у Великој Британији. На основу ове анализе, а имајући у виду историјске околности које су изнедриле Закон из 1905. године, посебно се истиче да се тај Закон, који је у симболичком смислу лаички пакт, темељи на принципу да држава нема религију нити даје привилегије било којој религији. Слобода савести је други стуб лаичког пакта. Логици приватног права која је основ примене Закона из 1905. године слобода савести даје посебну димензију. Када је католичка вероисповест била јавна и када је била у статусу државне религије, слобода савести била је у домену приватног. Закон из 1905. године ствара преокрет: религија је у домену приватног док је слобода савести јавна и њен гарант је држава. Јавни карактер слободе савести је гарант слободе вероисповести за сваку религију. Према гледиштима која се износе у француској литератури која је посвећена лаицитету, у тој историјској промени статуса слободе савести огледа се културна револуција која је изнедрила нормативноправно биће француског лаицитета.

У седмом делу (стр. 193-201) излаже се садржај слободе образовања и њен однос према праву на наставу. Посебно се анализира карактер принципа неутралности као конститутивног услова остваривања слободе образовања у домену јавног образовања, примена овог принципа на наставно особље и његов однос према правима и обавезама ученика. У овом делу указује се на релативност принципа неутралности. Сваки наставник у своје предавање уноси вредности и принципе у које верује а понекад и држава одређену слободу ставља у функцију принципа неутралности јавног образовања. Да ли се принцип неутралности *mutatis mutandis* односи, на пример, и на едукацију у погледу дискриминације или других видова угрожавања слободе вероисповести? На то питање време које долази мораће да понуди одговор и тако ће се поново тестирати думети француског лаицитета.

У овом делу анализира се и однос Цркве према домену приватног образовања. Посебно се истиче да се Дебреовим законом приватном образовању, било оно конфесионално или не, признаје и гарантује његов „особени“ карактер. У приватним конфесионалним школама обезбеђено је верско образовање, а равноправна коегзистенција државног и приватног сектора образовања огледа се и у могућности да се у државним школским установама организују факултативни курсеви из области историје религије. Статус богословских факултета има посебан историјат. Када је антиклерикализам у Трећој републици био на врхунцу, установама које су у домену слободног (верског) образовања било је забрањено да употребљавају назив „универзитет“. Зато су те установе додељивале своје дипломе, а не државне. Међутим, почев од 1970. године, закључује се велики број споразума између државних универзитета и других високошколских установа. На основу ових споразума студенте у слободном (верском) сектору могу да испитују мешовите комисије испитивача, које су састављене од наставника обе врсте установа. Студенти на тај начин

стичу државну диплому и диплому приватне (верске) високошколске установе. Тако је постигнут баланс који не угрожава принцип лаицитета, а омогућава слободу избора факултета.

У овом делу анализира се и усклађеност медијских слобода верских организација са принципом неутралности. У том сегменту се на веома осетљив начин рефлектује лаички карактер државе. Своје ставове цркве могу да износе путем секуларних медија (јавних или приватних). Цркве имају посебна одељења за штампу и издају црквене новине. Оне имају и радио станице путем којих реализују сопствене програме. Са друге стране, секуларни медији отварају значајан простор питањима верског карактера и стварају услове за расправу у којој учешће узима и свештенство. Тај задатак делимично обавља и државни радио-телевизијски сервис. Ови примери актуелизују ставове који се заступају у теорији државно-црквеног права да више не постоји сасвим чист модел одвојености државе и Цркве, као што је и модел државне цркве у многим елементима напустио свој изворни изглед и особине. Тако је француски лаицитет временом прерастао у један донекле модификовани облик лаицитета стичући нов, осавремењени квалитет.

У осмом делу (стр. 202-207) анализира се однос принципа неутралности према општем режиму радно-правних односа, карактеристике радно-правног статуса свештеника, положај лаика који раде за Цркву и питање примене интерних прописа верских заједница у предузећима која послују у складу са принципима на којима се заснива одређена религија. У складу са уставним принципом забране дискриминације у раду или запослењу на основу порекла, мишљења или веровања, верска уверења и свештеничка служба у Цркви не могу да утичу на општи режим радно-правних односа. Такво становиште има своје утемељење у легитимности принципа неутралности јавних служби који Уставни савет третира као природну и логичну последицу принципа једнакости. Црквени статус нема никакво дејство на пуноважност уговора о раду. Лаици који раде за Цркву закључују уговор о запошљавању са верским удружењем или бискупијским удружењем који су у статусу послодавца. На односе између послодавца и запосленог примењују се норме општег режима радно-правних односа. Парохија нема правни субјективитет нити може да буде послодавац. У погледу предузећа која послују у складу са принципима на којима се заснива одређена религија, судска пракса стоји на становишту да је легитимна примена интерних верских прописа. Међутим, и у судској пракси постоје заокрети, па је у том смислу Касациони суд оценио да је законит отказ који је дат наставнику у римокатоличкој школи који се развео а затим поново оженио. О тој одлуци постоје различити ставови.

У овом делу анализира се и улога Цркве у домену социјалних услуга. Цркве могу да пружају услуге од општег интереса и да учествују у јавним службама преко установа „посебног” карактера. Посматране из перспективе државног права, добротворне делатности са верским побудама немају униформну правну структуру. Суштински, данас се у Француској у домену радно-правних односа и социјалних услуга све више испољава кооперативност државног и црквеног права.

У деветом делу (стр. 208 - 222.) анализира се правни режим у департаманима доњег и горњег тока Рајне (Алзас), и Мозелу, на северу Лорене, и режим прекоморских територија. Посебан значај за заштиту локалног правног режима верских заједница на територији Алзас-Мозела има мишљење Државног савета од 24. јануара 1925. године према коме на овој територији конкордатски режим остаје на снази. У мишљењу Државног савета наглашава се

да је одржавање на снази конкордатског режима резултат споразума између француске владе и Свете Столице. Због специфичних историјских околности (али и других „реалности“), на територији Алзас-Мозела сусреће се модификовани систем правног уређења верских заједница и државно-црквеног права, који поприма хибридне елементе. Но, све то се очигледно може уклопити, према виђењу француског законодавца, у основно начело по коме се Француска препознаје-начело лаицитета.

Анализа правног режима прекоморских територија обухвата правни режим вероисповести на територији Вализа и Фотуне, правни режим религија у прекоморским департаманима Мајот и Гвајана и религијско право Француске Гвајане. У вези са конститутивним принципима Републике и њиховом применом на прекоморским територијама посебан значај има мисао генерала Де Гола да је Устав прожимање духа, институција и праксе. На прекоморским територијама дух и пракса примарни су у односу на институције. Примери коегзистенције правних аката Републике и норми на којима се заснива кадијска правда и коегзистенције католичке вероисповести и локалних верских обичаја показују да на прекоморским територијама Француске нарочито долази до изражаја принцип сарадње и интеграције као један од темељних принципа деловања државе. Управо се кроз уважавање специфичности верских идентитета на прекоморским територијама афирмише и лаицитет.

У десетом делу (стр. 223 - 236) анализира се однос француског права према ношењу знакова који означавају религијску припадност ученика у установама јавног образовања. У том смислу указује се на мишљење Државног савета од 27. новембра 1989. године којим се, под одређеним ограничењима, афирмише право ученика да испољавају своја уверења унутар школских установа. У овом делу указује се и на рестриктивно тумачење мишљења Државног савета садржаног у циркуларима Жоспен и Бајру, као и на Закон од 15. марта 2004. године којим се у државним школама (средње школе и гимназије) забрањује ношење или држање знакова којима ђаци отворено испољавају своју религијску припадност. Примена ових прописа траје у времену када се око проблема ношења муслиманске мрамe у државним школама већ одвијала оштра и динамична расправа великог дела јавности. Зато се примена ових прописа и анализира у односу на ставове који се у тој дебати заузимају. У анализи се уочава снажан утицај неформалног „права братства“ чији протагонисти (очеви и браћа девојака муслиманске вероисповести) утичу на слободу избора у погледу ношења муслиманске мараме. Предмет анализе у овом делу је и новија норматива о забрани муслиманске бурке и никаба у Француској. Дебата о законској забрани ношења интегралног вела непосредно је везана за лаицитет и рефлектује савремено гледање француског законодавства на тај принцип. Посебан значај има став Државног савета да је нормативна институционализација лимитиране забране ношења интегралног вела (у оправданим случајевима, из разлога јавне безбедности) у складу са Уставом и Европском конвенцијом о људским правима. Нит која везује расправу о забрани ношења муслиманске мараме и дебату о ношењу интегралног вела јесте неопходност редефинисања концепта лаицитета и његовог односа према исламу. У овом делу истиче се да лаицитет у Француској треба редефинисати тако да се изгради нови концепт којим ће се афирмисати лаицитет признавања.

У једанаестом делу (стр. 237-244) анализира се државна политика Француске у односу на секте, ставови MILS-а о сектама, Закон о сектама и гледиште француске правне доктрине о сектама. Посебна пажња посвећена је питањима односа француског лаицитета

према сектама. У вези са овим анализама указује се и на дилеме у конципирању правне политике о сектама и поставља питање целисходности законодавних решења у погледу верске слободе секти.

Дванаести део (стр.245-248) односи се на **завршна разматрања**. Посебно се указује на значај дистрибутивне функције права у домену религијске структуре. Она је есенцијална компонента лаицитета признавања. Битна је повезаност дистрибутивне функције права са принципом екклесијастичког права према коме парадигма која гарантује потпуно уважавање верске слободе јесте једнакост, а не идентичност права. Идући ка лаицитету признавања Француска постепено постаје део европских правних система у којима се раздвојеност државе и Цркве тумачи као кооперација.

У **тринаестом делу (стр.249-253)** наводи се **литература**, а на стр. **254.** излаже се **биографија** аутора.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата **мр Николе Демоње „Однос државе и Цркве у француском правном систему“** представља истраживачки рад несумњивог доприноса правној науци. Модел стриктне одвојености државе и цркве и правно уређење лаицитета чији је Француска парадигматичан пример нису били предмет подробнијих истраживања у домаћој правној науци. Кандидат се определио да у својој дисертацији обухвати веома широку лепезу питања у вези са историјским развојем правних оквира француског модела стриктне одвојености државе и цркве, али и да дубље проникне у теоријске основе лаицитета и појавне облике његовог испољавања што је у дисертацији сагледано и кроз призму одговарајућих решења у вези са положењем цркве и остваривањем слободе вероисповести у области образовања, медија, радног права и социјалних услуга, ношења одговарајуће одеће и употребе религиозних симбола у јавној сфери. Посебно је важно да се укаже да је кандидат у склопу свог истраживања обрадио и веома контроверзна питања француске друштвене стварности која се донекле појављују и као својеврсни изазови концепту лаицитета, попут остваривања слободе вероисповести муслиманских верника и правног положаја секти и нових верских покрета.

Ширина истраживања изискивала је примену одговарајућих истраживачких метода - историјског, догматско - нормативног и упоредноправног чијим је успешним коришћењем кандидат остварио циљеве дисертације. Текст дисертације систематизован у дванаест делова (1. – Увод, 2. – Нормативно окружење и принцип лаицитета, 3.- Декларација из 1789. као један од извора савременог схватања верске слободе и идеје лаицитета, 4. - Лаицитет, лаицизација и секуларизација, 5. - Генеа процеса раздвајања државе и цркве у Француској, 6. - Закон из 1905. године, 7 - Лаицитет у Француској у светлу слободе образовања и слободе медија, 8. – Лаицитет у француском радном праву и социјалним услугама, 9. – Други изузеци од принципа раздвајања државе и цркве, 10. – Француски лаицитет и ислам, 11. – Француско право, лаицизам и секте, 12.- Завршна разматрања. Будући да је кандидат у дисертацији обрадио низ питања и да је изложио велики број запажања и закључака, јасно је да ће овај рад бити значајна помоћ коју сваки будући истраживач ове материје треба да користи.

Изложена запажања и закључци дисертације засновани су на релевантним изворима сазнања, како одговарајућим правним изворима и, у мери у којој је то било потребно,

одговарајућој пракси државних органа, тако и на богатој и савременој литератури поглавито на француском језику. Дисертација је написана разговетним језиком и лепим стилем, што, заједно са прегледном систематиком, доприноси лако праћењу излагања и разумевању материје.

Међу закључцима који несумњиво представљају допринос правној науци посебно истичемо следеће групе закључака:

1) Када је реч о француском лаицитету, несумњиво је да је његов развитак текао у више фаза које су имале различите идејне основе, од солидаризма на којем је било засновано првобитно раздвајање државе и цркве у сфери школства, до усвајања Закона из 1905. који је омогућио својеврсни преображај лаицитета од ексклузивног кога је симболизовала борба револуционарне и католичке Француске, до инклузивног лаицитета који се сматра кључним чиниоцем републиканског пакта Треће републике.

2) Кроз призму савременог позитивног права у Француској и француске правне доктрине показано је да се наставља преображај начела лаицитета и да оно добија нове интерпретације, јер се, са једне стране, прихватањем да поједина комунитарна права улазе у домен јавне сфере Република чини мање неутралном и мање лаичком, док, са друге стране, феномен нових религијских покрета и, са тим у вези, разлика у ставовима између надлежних државних органа и француске правне доктрине идеју лаицитета подваја на *laïcité - neutralité* и *laïcité – defense*.

3) Анализом нових правних решења и концепција односа између државе и цркве показано је да се у Француској назиру смернице за осмишљавање правне политике која државу и цркву не третира као супротстављене ентитете, већ се њихови односи граде у духу сарадње која је својствена лаицитету признања који постаје еманација примата слободе савести, верске слободе и принципа једнакости као есенцијалних елемената друштвене правде, а стремљење том циљу систем одвојености државе и цркве преображава у поделу компетенција код вршења заједничких друштвених послова. Кандидат на основу свега тога заступа становиште да се Француска постепено приближава европским правним системима у којима се раздвојеност државе и цркве тумачи као кооперација.

На основу свега може се закључити да се докторска дисертација кандидата мр Николе Демоње представља веома добар истраживачки рад и доноси користан научни допринос српској правној науци. Сам кандидат се својом дисертацијом сврстао међу релативно ретке, вредне и респектабилне научне раднике на пољу државно-црквеног права у нашој науци.

VI Закључак

Комисија је мишљења да је докторска дисертација мр Николе Демоње под насловом „**Однос државе и цркве у француском правном систему**“ урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело и да испуњава услове за јавну одбрану, те је стога слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду упути

ПРЕДЛОГ

да прихвати позитивну оцену докторске дисертације мр Николе Демоње под називом „Однос државе и цркве у француском правном систему“ и одреди Комисију за њену јавну одбрану.

Београд, април 2016. године

Др Сима Аврамовић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Богољуб Шијаковић, редовни професор
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

Др Владимир Ђурић, научни сарадник Института за
Упоредно право у Београду
